

Razvoj osnovne škole u Trnovici

Malo selo Trnovica za razliku od drugih okolnih sela, pa i sela šireg dubrovačkog područja, imalo je već u drugoj polovini prošlog stoljeća školu. Ta škola nastala je na inicijativu većine stanovnika Trnovice koji su već tada shvaćali i uvidjeli važnost škole za njihovo potomstvo ukoliko bi došlo do iseljavanja pojedinaca iz svog mjesta tražeći zaposlenje, osobito kao mornari i iseljenici u dalekom svijetu. Značajno je s kakvim su zauzimanjem i interesovanjem u to doba stariji ljudi u selu gledali na školu, što tada takvo mišljenje nije vladalo čak ni u nekim većim mjestima primorskog područja i bliže okolice Dubrovnika.

Školu su otvorili domaćini sela 1878. godine predhodno sklopivši ugovor s Petrom Čurčijom rodom iz Cepikuća. On je ranije iselio i živio je neko vrijeme u Aleksandriji gdje je naučio čitati i pisati. Znao je talijanski govoriti. Plaćali su ga jedan florin mjesečno. Školu je polazilo 18 učenika, svi muškarci, a radila je u kući Milković Iva. Kasnije škola se preselila u kuću Ivanković Iva, pa ponovno u kuću Milković Iva. Čurčija je imao početnicu iz koje je podučavao. Pored Trnovčana školu su polazili neki dječaci iz obližnjih hercegovačkih sela: Trebinja, Turkovića i Dobrog Dola.

Čurčija je podučavao omladince godinu dana, a poslije njega školu je vodio Drvenica Mato. U međuvremenu, od odlaska Čurčije pa dok je počeo voditi školu Drvenica Mato, podučavao je Milković Ivo koji je ranije svojom bistrinom vrlo brzo naučio čitati i pisati. Drvenica Mato bio je vrlo okretan, snalažljiv i poduzimljiv pa je vrlo uspješno vodio školu i podučavao polaznike u svojoj kući »pod voltom«. Većinom su bili muškarci i po koja djevojčica. Da bi se moglo bolje raditi Drvenica je izradio dugi stol, tovjelice, dao je lampu i neka sredstva. Trudio se da svi oni koji su učili pisati imaju tablice i pisaljke. Onima koji su sa uspjehom polazili i završili školu izdavale su se potvrde na kojima je bio utisnut pečat izrađen od trupine (drva). Školu su morali svi redovito polaziti (oni koji su se upisali), a ako bi zanemarili učenje slijedila je kazna (obično zatvor u podrumu).

Drvenica je bio mornar, iselio je iz Trnovice 1868. i nalazio se u Australiji. Na povratku učio je kod Čurčije školu, pa je svu svoju aktivnost usmjerio da pomogne mjestu u širenju prosvjete, prenoseći stečeno iskustvo u svijetu i koristeći se štampom. On je zajedno s Milković Ivom surađivao i djelovao na prosvjećivanju sela. Stalno je isti-

Kameni blok dug 7 metara doprema se iz kamenoloma na gradilište

cao potrebu učenja i pohađanja škole, pa je svojim autoritetom djelovao i na one koji su bili protivnog shvaćanja i utjecao je da su školu polazili ne samo muškarci nego i djevojčice.

Prožeti naprednijim idejama Drvenica i Milković osnivaju društvo za prosvjećivanje. Počele su se primati i čitati novine na koje su se pretplatili pojedinci. Ljudi su se okupljali, čitali i razgovarali u prostoriji škole, poslije rada i u dane kada se nije radilo, naročito u zimsko doba, pa su to mjesto prozvali čitaonica. I danas prostor ispod svoda koji služi za držanje raznih predmeta nazivaju čitaonica, podsjećajući današnje generacije na prošle davne godine gdje su se okupljali mlađi i stariji ljudi sela željni da nešto pročitaju, saznaju i nauče. Novine su se čitale i pri ognjištima na večernjim sijelima, u nedjeljne dane ispred kuća, ili na paši. Obično bi jedan čitao, ostali bi slušali i poslije o pročitanom razgovarali. Pratili su zbivanja u zemlji i izvan nje i prožeti rodoljubivim osjećajima isticali su svoja raspoloženja, te u razgovorima ispoljavali želje i poglede u borbi za oslobođenje naroda od tuđina. Kolika je rodoljubivost prožimala ljude vidi se i po tome što se svakog dana prije početka učenja u školi pjevala rodoljubiva pjesma:

..... mi nećemo vladara tuđinskoga
već mi hoćemo hrvatskoga bana!«

Kad bi nastava završila svi đaci izlazili su iz kuće te vani zaigrali pjevajući Brankovo kolo — »Kolo, kolo, naokolo«

Bilo je dječaka koji su željeli čitati, ali im ukučani nijesu dozvoljavali. Zbog toga su se skrivali u pojate i lovornike, i tu kriomice se zadržavali s knjigom u ruci. Takav je bio i Frano Sušilo o kome Milković Ivo govori: »Iako je bio najmlađi u školi (rođen 1872) sve nas je pretekao. Uvijek je nastojao, učio i čitao. Mi nijesmo učili slovo po slovo nego po dva, tri zajedno. Ne »k« nego »ka«, ne »j« nego »je«. Znali smo napisati molbu, pismo i što nam je bilo potrebno.« Milković Ivo starac od 94 godine nastavlja pričajući o prošlosti svoga sela u svojoj kuhinji jednog hladnog nedjeljnog jutra 7. februara 1964. u društvu domaćina Trnovice: »Frano Sušilo kad je završio školu nabavljao je knjige i novine, te rado čitao. Ali nije smio čitati u kući da ga otac vidi. Par puta uzeo mu je knjige i novine i bacio u vatra. Ipak dobavljao je knjige pa se zavlačio u pojate i tu čitao, a da mu otac ne nađe knjige zavlačio ih je u kućarice ili lovoru. Nekad su mu ih i tu pronalazili i bacali.«

Mato Drvenica vodio je školu u Trnovici do 1909. kada je otišao u Australiju. Pri odlasku rekao je Trnovčanima:

»Moji Trnovčani učite školu, škola je sve. Ali čitajte foje i to je škola.«

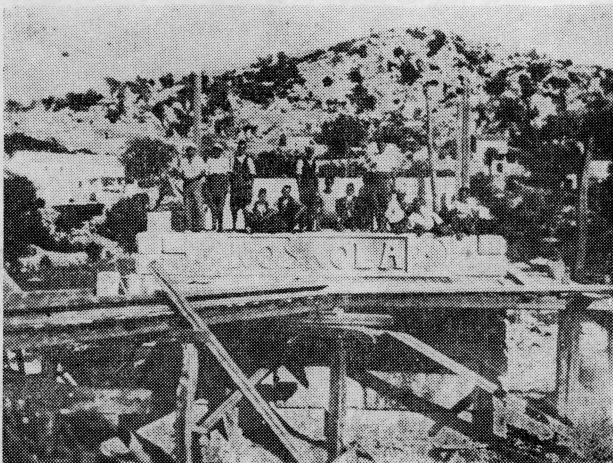
Od 1909. učio je djecu Milković Ivo i jedan drugoga do 1924., kada je svečano otvorena šestogodišnja osnovna škola od strane državne vlasti postavivši za učiteljicu Vlačić Tonku. Drvenica ima u Australiji sedam sinova od kojih su neki pomagali selo poslije rata, a u posljednje

vrijeme interesiraju se za pomoć koju bi pružili rodnom mjestu svoga oca.

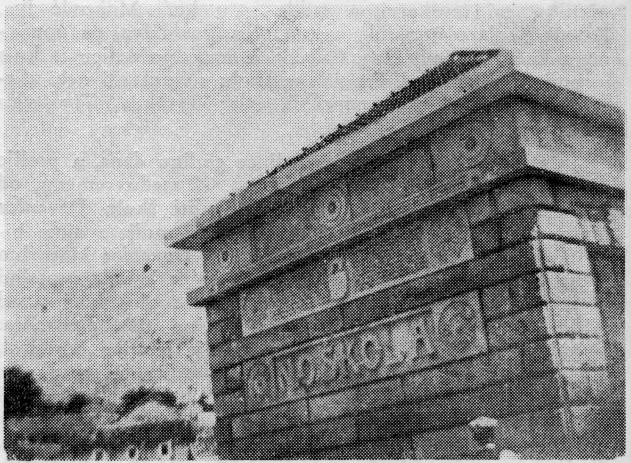
Još dok je Drvenica učio djecu u Trnovici počela se graditi škola na Koteškom brijegu, blizu zaselka Kotezi, 5 km od Trnovice. Škola je dovršena 1908. godine na usamljenom mjestu, na raskršnici seoskog puta koji povezuje selo Čepikuće, Točionik, Trnovicu i Lisac. Stanovnici svih ovih sela i ostalih zaselaka, smatrajući da je to sredina, bili su sa gradnjom škole zadovoljni, osim Trnovčana kojima je bilo daleko po brdskom putu slati djecu u školu, osobito u zimsko kišovito, sniježno i hladno doba. Škola na Koteškom brijegu otvorena je 1910. godine i pohađala su je djeca iz svih okolnih sela i zaselaka, osim djece iz Trnovice. Položaj i usamljenost škole od sela stvarala je poteškoće učiteljima koji su tu radili i stanovali. Trebalo je da prođe skoro decenij i po, pa da se to uvidi i da se počne misliti o otvaranju i gradnji škola u selima. Stanovnici Lisca prvi su počeli s akcijom gradnje škole u svom selu koju su svojim radom, zalaganjem i nastojanjima, uz pomoć iseljenika, podigli 1929. godine. Međutim, škola je otvorena u selu 2. januara 1927. godine, u župnoj kući, a u Čepikućama također 1927. godine u zadružnoj kući. Na taj način od te godine škola više nije radila na Koteškom brijegu. Zgrada je propadala i danas strše samo dijelovi vanjskih zidova i podsjećaju na bivšu školu, a i na nepromišljenost ondašnjih domaćina sela koji su pristali da ondašnja vlast gradi na tom mjestu školu samo da budu, zbog udaljenosti, svi zadovoljni ne vodeći računa o pristupačnosti i uslovima rada škole.

Za svoje rodno mjesto mnogo je koristio Frano Sušilo. Još kao dječak kada je išao na pašu i bilo kuda uvijek je kradomice nosio torbu u kojoj su se nalazile knjige. Otac i dva strica koji su zajedno živjeli u kući često su se suprostavljali jedan drugome u vođenju domaćinskih poslova. Svaki je htio da vodi glavnu riječ, pa se zbog toga dešavalo da i njivu uzore jedan na svoj način i posije pšenicu, drugi ponovo preore i posije ječam, a treći bobicu. Kasnije bi iznikla pšenica, ječam i bobica. Frano se nije sekirao. Dok su oni raspravljali on s torbom knjiga u kakvu pojatu, kamenjar ili šumarak, pa knjigu u ruke.

Željani nauke i uvidjevši da mu u Trnovici onemogućavaju da čita, već da mu prave smetnje, odlučio se te napusti Trnovicu u 25. godini života i ode pješke u Dubrovnik, a odatle u Sarajevo gdje je radio i pomalo štedio. Bistar i radišan radio je na građevinskim poslovima i učio je zanat. Postao je građevinski poduzetnik te je učestvovao u gradnji zgrada (Marijin dvorac . . .), a isto tako sam je poduzimao gradnju većih objekata. Posla je mnogo imao i radio je s voljom. Knjigu nije zanemarivao. Po danu je radio, a po noći čitao i učio. Marljivo se pripremao i uspješno je polagao ispite. Upornost u poslu i radu omogućila mu je da postane vrlo popularan ovlašten poduzetnik. Bavio se i trgovinom. Kupovao je, uređivao i prodavao kuće. Posao mu je dobro išao i stekao je imetak, ali tada preselio u Zagreb. Dolaskom u Zagreb nastavio je sa istim poslom i svojom snalažljivošću trgovina mu je išla za rukom. Imao je mline i nekoliko kuća u Zagrebu i Sa-

Mještani grade školu u Trnovici 1933—1937.

Južni dio školske zgrade

rajevu. Tada je pozvao u Zagreb brata Iva i sestru Maru koji su živjeli u Trnovici, a kasnije rođaka Nikolu sa čitavom obitelji. Brata Iva je uputio u vođenje poslova i kada ga je osposobio i osamostalio u vođenju trgovačkih poslova počeo je putovati po svijetu. Ipak stalno mu je preporučivao kako će što raditi i davao mu savjete za rad.

Mnogo su ga interesirali kulturno-historijski spomenici, život u mnogim zemljama, pa je želio da obiđe zemlje Evrope i drugih kontinenata. Poslije ispunjenja svog životnog plana dolazi 1931. godine u Trnovicu i tu u svom rodnom mjestu odredi stalan boravak. Međutim, odlazio je povremeno u Zagreb da pomogne bratu Ivu koji bez njegove pomoći nije mogao sve poslove uspješno voditi i upravljati s imovinom.

Kad je došao u Trnovicu donio je nacrt školske zgrade koju je naumio graditi o svom trošku da bi se stvorili povoljni uslovi za rad škole, za teoretsku nastavu i praktično izvođenje nastave na zemljištu oko školske zgrade, kako bi se i omladinci i stariji mogli ugledati na voćnjak, povrtnjak, peradarnik i na obrađivanje zemlje i njegovanje usjeva na školskom zemljištu, i time znali koristiti i prenositi iskustvo u rad svojih domaćinstava. Istovremeno je odlučio da školsku zgradu grade stanovnici Trnovice, iako neuki, jer će time naučiti zidarski i klesarski zanat njegovim nastojanjem, podrškom i praktičnim radom. Nadnice će im plaćati u naturi (nabavkom i raspoloženjem brašna i drugih živežnih namirnica). Kada zgrada s okolišem bude gotova predstavljat će divan spomenik kulture kojega su gradili stanovnici malog sela Trnovice, sebi na ponos i na korist generacijama.

Svoju zamisao po dolasku u Trnovicu prenio je Frano na svoje mještane. Svi su se živo interesirali i kad god ih je pozvao ostavljali su posao i rado se odazivali pozivu. Okupljali su se, slušali su napredne riječi koje su ih bodrile, snažile i ulijevale pouzdanje u sebe i bolju budućnost. Redalo se više razgovora i dogovora ispred kuća, dok se nije prešlo na organizirani stvaran rad. Došao je dan radosti, ispunjen pjesmom i veseljem kada se konačno odredilo mjesto gradnje škole i kada je Frano Sušilo udario kamen temeljac 1933. godine. Zemljište za gradnju škole i dvorište 542 m², igralište 175 i školskog vrta 3000 m² dalo je selo dobrovoljno. Nije prošlo mnogo vremena Frano osjeti da mu je oboljelo i drugo oko, te pođe u Beč na liječenje. Trnovčani su neprekidno radili s puno predanosti i zauzumljivosti. Otvarali su kamenolom i odlamali ogromne blokove kamena i pripremali ga za zgradu prema nacrtu neobičnog objekta.

U Trnovicu se vraća Frano sa liječenja, ali bez i drugog oka. Potpuno slijep nije očajavao, nego je energično i s puno poleta nastavio s radom. Oženio se tek tada. Na mjestu gradnje stalno se nalazio i davao je uputstva kako će se raditi. Opipom prstiju odlučivao je da li je kamen dobar ili nije, da li je izvedena dobro jedna radnja ili ne, davao je upute za klesanje kamena, dubljenje slova, punjenje olovom itd. Od kuće na gradilište i po gradilištu stalno ga je vodila mala djevojčica Milković Ane. Svakog dana u određeno vrijeme čitala mu je članke iz novina i tražio je da objašnjava što bi pročitala.

Idejom Frana Sušila i uz pružanje njegove materijalne i stručne pomoći podizala se školska zgrada vel. 9,50 × 7,50 m od velikih kamenih blokova. Na njima se pisala povijest hrvatskog naroda, znameniti događaji i historijski datumi. Kamene blokove vadili su mještani u brdu na udaljenosti oko 500 metara od mjesta gradnje škole, donosili su ih drvenim valjcima do mjesta gradnje, te ih nakon obrade pomoću naslaga od kamena i dubovih stupova, drvenih jelovih poluga, uzdizali i postavljali na zidove, vezivajući blok sa blokom. Manji kameni blokovi dovodili su se na kolicima koja su mještani sami napravili. Četiri kotača od prerezanog hrastovog debla postavljena na osovine, uz naporno potiskivanje i upravljanje rudom kretala su se probijem stazicom kroz kamenjar. Jednom je izrađen kameni blok od 7 metara dužine. Frano je opipom prstiju primjetio da je napuknut i dao je da se vadi novi kameni blok iste dužine. Jednom je izvađen kameni blok dužine 18 metara, a širine 1 m, pa se lomio na manje odgovarajuće dijelove. Svi članovi domaćinstava koji su bili sposobni za rad radili su naizmjenično. Teška su tada bila vremena za nešto zaraditi, pa je mještanima ovaj rad dobro

došao da zarade koji kilogram brašna, jer je Sušilo samo na ovaj način davao ljudima pomoć za uloženu radnu snagu. To je bilo dobro za selo koje je za sebe gradilo školu, a uz to i na taj način mještani su nešto zaradivali i podmirivali osnovne potrebe. Daleko od ceste skoro deset kilometara, gdje su mogućnosti zarade bile male, našli su mještani na ovom poslu sami sebe i našli su zadovoljstvo koje ih je zaista obuzimalo i poticalo da rade s voljom i da izražavaju u ovoj građevini svoje umijeće, vitalnost i zahvalnost.

Zgrada koju su podigli jedinstven je primjer gradnje i građevine, ne samo na području općine Dubrovnik, nego uopće u zemlji. Smještena u centru sela na pogled svim domaćinstvima, okružena dvorištem sazidanim kamenim blokovima, okružena velikim školskim vrtom, a do školske zgrade građevina u kojoj je čitaonica, društvena prostorija i učiteljski stan, koja je također početa gradnjom i planom Frana Sušila (ali tada nedovršena nego kasnije), sve u cjelini predstavlja divan primjer što sve ljudi mogu učiniti i sa skromnim sredstvima kada prevladava svijest, ljubav prema selu, upornost, stvaralaštvo i gledanje u napredniju budućnost.

Na sredini fasade proteže se uzidan kameni blok dužine 6,50 metara, a širok 1 metar, na kojemu su isklesana slova — MCMXXXIII N. O. ŠKOLA MCMXXXVII — nekoliko centimetara izvan ravnine podloge. Četiri velika dupla prozora (tri s južnoistočne i jedan sa sjeverne strane), izrađena i postavljena u skladu sa zidovima imaju ukupno 96 otvora.

Škola koja se počela graditi 1933. dovršena je 1937. godine. Tada je bilo veliko slavlje u selu. Nastava, koja se izvodila u privatnoj kući Sušila Nikole, pod vrlo lošim uslovima u učionici 5 × 2,5 metra, sada je učionica predstavljala pravu radost za djecu u novoj školskoj zgradi.

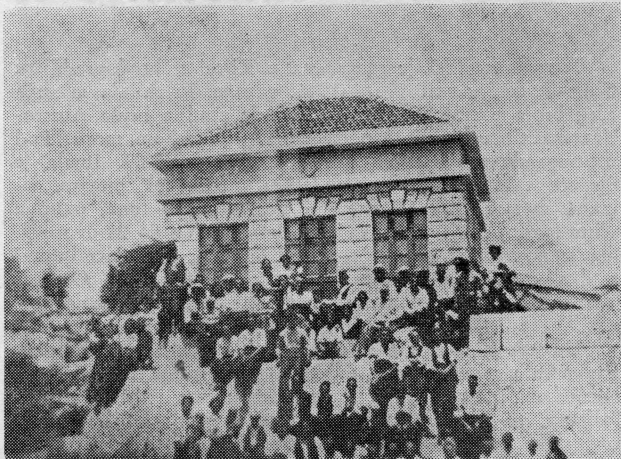
Radovi nijesu prestajali, gradila se druga zgrada i trebalo je poslije preći na gradnju prilaza i ograde sa dva ulaza.

Hrvatsko učiteljsko društvo grada i kotara dubrovačkog imenovalo je Frana Sušila svojim počasnim članom i poklonilo mu ukrašenu diplomu 14. jula 1940. godine.

Netom je buknuo rat prestao je i rad na drugoj školskoj zgradi, u kojoj je predviđen stan za učitelja, čitaonica i društvene prostorije. U toku rata Sušilo je posjetio Zagreb, gdje je zatvoren u jednu kuću i tu je umro.

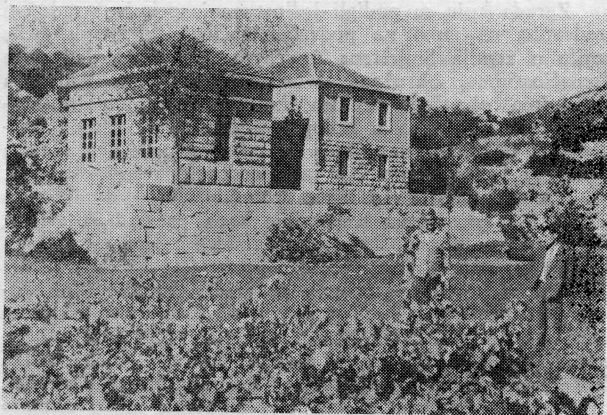
Poslije oslobođenja nastavljeno je dovršavanje druge zgrade, ali ne onako kako je Sušilo predvidio. Nije se izgradio svod između zgrada koji ih je trebao povezivati, nije uređen prilaz, niti su izgrađena dva vrata na prilazima prema nacrtu Sušila. Na dva prilaza trebala su stajati po dva kamena zida, a na njima po dvije kamene kugle promjera jednog metra.

Škola je neprekidno radila sa šest razreda do početka školske 1960/61. godine kada je postala četverogodišnja. Od te školske godine učenici iz Trnovice pohađaju više razrede osmogodišnje škole u Čepikućama. Školu u Trnovici do četiri razreda polaze i nadalje djeca iz okolnih hercegovačkih sela koja u svojim selima nemaju školu.

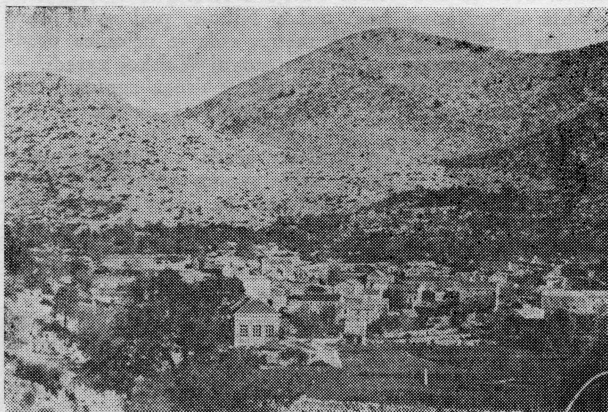

Svečanost prigodom dovršenja izgradnje školske zgrade

Otvaranjem osmogodišnje škole u Čepikućama školske 1956/57. god. omogućeno je djeci da nakon svršene osnovne škole od osam razreda nastave školovanje u drugim srednjim općeobrazovnim i stručnim školama, ili da se upisuju na izučavanje raznih zanata pohađajući školu učenika u privredi. Na taj način omladinci iz Trnovice, kao i iz drugih sela, odlazili su u Dubrovnik na školovanje ili su se zapošljavali u privrednim organizacijama, jer malo selo okruženo brdima u kojemu se stanovništvo najviše bavi

Pogled na školu iz školskog vrta

Selo Trnovica

stočarstvom, nešto pčelarstvom i ratarstvom, nije stvaralo podmlatku uvjete za perspektivan život. Obradive zemlje malo ima, ona je u vrtačama od 200 do najviše 3.000 kvadratnih metara površine, izuzev malog polja ispred sela. Stanovnici koji žive u mjestu, svojim marljivim radom učestvovali su na stvaranju povoljnijih uslova života. U prvom redu poslije oslobođenja dali su se na gradnju ceste koja je uz pomoć Narodnog odbora kotara dovršena 1959. godine, a 1964. godine selo je elektrificirano. Selo je maleno (25 domaćinstava sa 108 stanovnika), ali je složno i uvijek je bilo naprednih ideja. Početkom drugog svjetskog rata čitavo selo pristupilo je Narodnooslobodilačkom pokretu i učestvovalo je u Narodnooslobodilačkoj borbi.

Razvoju mjesta na prosvjećivanju djece, omladine i ostalih doprinijeli su svojim predanim radom i djelovanjem naši narodni učitelji, prosvjetni radnici, koji su radili u školi od njenog otvaranja 1924. godine do danas i to: Vlašić Tonka, Dobrojević Pavo, Tomašević Ivo, Defar Tonica, Kostić Božo, Kunčević Milenka, Zakarija Katica, Štrbinić Marija, Petronio Lenka, Nadramija Pasko, Cijanović Rade, Kordić Frano, Vukasinović Vlaho, Fiorenini Dora, Milović Anka, Radman Ante, Glumac Anita, Šteta Rina, Ruso Florijan, Hajdić Ljubica, Vlašić Mateja, Kačić Rina i Mihočević Miho. Neki od njih su naročito ostali u svijetloj uspomeni mjesta, jer su svojim radom i primjerom svog poziva zaista i zaslužili, kao Dobrojević Pavo, Kostić Božo, Tomašević Ivo, Radman Ante, Glumac Anita, Hajdić Ljubica i drugi.

Radno vrijeme učitelja bilo je ispunjeno čitavog dana, od ranog jutra do kasno u noć, bilo radom u školi s djecom ili u radu s omladinom i odraslim na održavanju općeobrazovnih i drugih tečajeva, predavanja, dogovora, u pripremanju priredaba, proslava itd. Svaka akcija ili radnja bila je izvršena uz aktivno učešće učitelja koji su s narodom bili uvijek povezani i s njime učestvovali na unapređenju sela i razvoju prosvjete.

Škola koja je ranije brojila i preko 30 učenika, npr. škol. 1946/47. god. 47 uč., škol. 1948/49. 49 uč., škol. 1955/56. 30 učenika (15 iz Trnovice, a 15. uč. iz hercegovačkih sela Dobri Do, Gornjeg i Donjeg Drijena, na udaljenosti od 3,6 do 6,5 km), škol. 1956/57. god. 33 učenika, škol. 1957/58. god. 27 uč., škol. 1963/64. god. 25. uč. od kojeg broja 8 učenika iz Trnovice, a ostali iz hercegovačkih sela. Školske 1965/66. bilo je iz Trnovice samo 4 učenika, a iz ostalih sela 7 učenika, i zbog toga je škola od početka školske 1965/1966. godine, tj. 1. septembra 1965. ukinuta, a djeca polaze školu u Čepikućama.

Iako je škola ukinuta dosadašnja učionica u školskoj zgradi služit će za kulturni i društveni život stanovnika sela. Ako se poveća broj djece škola će se ponovno otvoriti.